

המיזוג שנכשל: המליץ והצפירה בכפיפה אחת

גדעון קוי

דפי המליץ. העיתון וסופריו תקפו את ההנהגה המסורתית, פרסמו תחקירים לא נעימים על התנהלות הקהילות היהודיות ברוסיה ולא נרתעו מהשמצות. יריבי העיתון שרפו את גיליונותיו בראש חוצות וכך הוא הפך לזירה סנסציונית שאי אפשר להתעלם ממנה, גם אם לא הצליח לכסות את הפסדיו.

הצפירה, השבועון הגדול המתחרה של ההשכלה, שהחל לצאת לאור ב־23 בינואר 1862 בוורשה (שבתחום הקיסרות הרוסית), נוצר מתוך פילוסופיה עיתונאית שונה. מייסדו, המלומד והמדען האוטוידיקט חיים זליג סלונמיסקי (חז"ס), יליד ביאליסטוק, אנטי־חרדי מובהק, כונה בידי נחום סוקולוב, "המשכיל המדעי מן התלמוד"¹. הוא ביקש לקרב את יהודי פולין – שלהם הוצע לראשונה עיתון מקומי בעברית – להשכלה ולמודרניזציה באמצעות קירובם למדעי הטבע ולחידושי הטכניקה. וכך כתב בפרוספקט שפורסם לפני הדפסת העיתון, בינואר 1862: "יען תכלית כוונת הצפירה היא להפיץ אור המדעים ההכרחיים ולהראות נועם יפיים וטובם, אשר תתענג עליהם הנפש, או להמציא תועלת להעוסקים ביישובו של עולם, בעניני המסחר המלאכות וההמצאות החדשות"². בכתבתו על הטלגרף בגיליון הראשון הוא השתמש, לראשונה בעיתונות החדשות העברית, באיור. הוא לא נטה לפובליציסטיקה אקטואלית, ודיווח אקטואלי בעניינים פוליטיים נתקל ממילא בחשדנותה של הצנזורה, שהייתה הדוקה במיוחד בוורשה ערב המרד הפולני, גם אם ניתן היתר להתייחסות מוגבלת לשאלות השעה. עיתונו ייצג את ה"השכלה הרכה" ונועד לחזור גם למעוזי החרדים (למשל, בפתרון החידות המתמטיות שהוא פרסם). אך מצבו הכספי של העיתון היה דחוק, נוסף על הלחצים והאילווצים הפוליטיים.

סלונמיסקי נאלץ לסגור את עיתונו מקץ 25 גיליונות, ב־25 ביולי 1862, כעבור שישה חודשים. תחת הכותרת "עת האסף הצפירה", הוא כתב: "ולאשר אנוכי בסיבת העתקת בית מגורי מעיר ורשה, לא אוכל עוד לעמוד על משמרת עבודה הצפירה, ובלעדי אין איש אתי אשר ישתדל פה בהדפסתה. על כן לדאבון נפשי הנני מוכרח להודיע קבל עם כי הצפירה תחדל לצאת מהיום והלאה, עד עת מצאו, באשר אמצא לה מקום אחר להדפסתה". אווירת המרד המתקרבת המריצה, יש להניח, את סלונמיסקי בהחלטתו לקבל משרת מפקח בית המדרש

מיזוגם של שני עיתונים בעלי "אישיות", מסורת וקהל קוראים משלהם הוא תופעה שכוחה בעידן משבר העיתונות הכתובה; כך גם רכישתם של עיתונים שנקלעו לקשיים בידי מו"לים של עיתונים מבוססים יותר. תופעה זו מביאה מדרך הטבע לפגיעה בחופש המידע ובריבוי הדעות. אך עתות משבר היו מנת חלקה של העיתונות העברית גם בשחר קיומה. מאמר זה עוסק בניסיון מעניין לכפות מיזוג כזה בין שני ביטאונים חלוציים של תנועת ההשכלה בממלכת רוסיה על ידי גורם מממן ונותן חסות אוהד מבחינה אידאולוגית. כישלונם של ניסיון זה העניק לעיתונות העברית שני עיתונים מרכזיים עצמאיים שקהל הקוראים שלהם בשנות השיא שלהם היה גדול, יחסית, ואשר הפכו לסימן דרך בתולדותיה דווקא בזכות השוני ביניהם.

המליץ, שהחל לצאת לאור באודסה מדי שבוע ב־11 באוקטובר 1860, נרשם בהיסטוריה היהודית כביטאונה המרכזי של האינטליגנציה העברית ברוסיה משנות השישים של המאה התשע־עשרה ואילך וכזירת ויכוחים מרכזית ותוססת לבעיות שניצבו אז במרכז הדיון במרחב הציבורי היהודי. כותרת המשנה שלו הסבירה את תפקיד הדובר והמתווך שנטל על עצמו: "**המליץ** בין עם ישורון והממשלה, בין האמונה וההשכלה". מייסדו ועורכו, ולימים גם עסקן רב פעלים של קהילת יהודי רוסיה בקשריה עם השלטונות וגם בזירה היהודית הבין־לאומית, היה אלכסנדר צדרכובים (אר"ז), יליד זמושץ' שליד לובלין בפולין, בעל חנות טקסטיל. ההשכלה היהודית באודסה התבססה בעיקר על הבאים מגרמניה ועל התרבות הגרמנית והאוסטרית, ובעיתון הופיעו למן ההתחלה מאמרים בגרמנית באותיות עבריות, שנועדו לקרב להשכלה גם את ציבור דוברי האידיש, וגם להעלות את הקורא העברי המסורתי על ה"גשר" אל התרבות הכללית שמסביב. מדור זה עתיד להפוך לעיתון אידי נפרד בשם קול **מבשר** שהקימו אר"ז וחנתו ושותפו לעריכה, אהרן יצחק גולדנבלום, גם כדי להגיע לקהל חדש שיכסה את הפסדי המצטברים של **המליץ** בשנתיים הראשונות להופעתו. לצדו הופיע מוסף ברוסית. **המליץ** פנה לאנשי ציבור ואחרים שהחזיקו בידיהם תיעוד ומסמכים רלוונטיים לתולדות הקהילות היהודית ולמצב היהודים וביקש להעבירם לידי. אר"ז, שמיסד בעיתונות העברית את המאמר הראשי בענייני השעה שפתח כל גיליון, המשיך וחיידד את הוויכוחים הנוקבים מעל

להמליץ ועוד כהנה וכהנה להמקבלים, אך חותמים מעטים כי יכוסו בתי משפחות רבות על עקזעמפאר אחד.⁶

הטענות והתלונות מוכרות מדברי עורכים אחרים, אך אר"ז נזהר להדגיש את השפעתו ואת חשיפתו של המליץ לעומת שיעור מכירתו הנמוך. יש כאן כמובן רצון להוכיח כי העיתון ראוי לתמיכה, אך גם התייחסות לשאלת היחס שבין קוראים משלמים לקוראים שאינם משלמים, מפני שקריאה בעיתון עברי הייתה פעולה חברתית שנעשתה לעתים קרובות סביב "מדורת השבט" בבתים פרטיים או בהעברתו מיד ליד.

"המליץ והצפירה גם יחד"

מכתב זה פתח פתח לניסיון ראשון בסוגו בעיתונות העברית של "מיזוג" עיתונים. ועד "מפיצי השכלה" היה אז, כאמור, במשא ומתן עם חיים זליג סלונסקי על חידוש עיתונו הצפירה בוורשה. עיתון המוקדש ברובו להנחלת המדע באופן פופולרי להמוני העם נראה כלי חשוב לחברי הוועד, שרבים מהם, עדיין בעלי דעה קדומה על המדיה החדשים בעולם היהודי, נרתעו מתוקפנותו ומ"צעקנותו" של המליץ. אך המעמד שרכש לו עיתון זה לא אפשר עידוד גלוי של מתחרהו. וכך הוצע לקבוע כי סלונסקי ינהל מדור קבוע לענייני מדע בהמליץ שיתפוס, למעשה, את מחצית הגליון. העיתון יזכה, כמובן, בתוספת תקציב. סלונסקי סירב תחילה לעבוד תחת אר"ז, ולעזרתו יצא ש"י אברמוביץ (מנדלי מוכר ספרים), שאף על פי שהיה אז כתבו הקבוע של המליץ, תמך ביציאתו לאור מחדש של הצפירה. הוא צפה את הקשיים הצפויים במדויק. באיגרתו לוועד החברה, כתב:

יפלא בעיני איך אנשים נבונים כמוכם תזרעו שדה ספרות העברית כלאים ותחרשו אדמתה בהמליץ והצפירה גם יחד [...] ואשר לבטח יחשוב תמיד האחד [...] כי השני משיג את גבולו ויגדיל ממנו עוזרו וסופריו, ומזה יצמח בסוף ריב ומחלוקת לספות על מחלוקת בני ישראל. זה יאמר בסתר ובגלוי כי הוא זריז במלאכת אך רעהו ניצב לשטן לו וזה יאמר כי באמת הוא הזריז והמזרז את ההשכלה [...] אם מ"ע [מכתב עתי] הצפירה יהיה אך סניף להמליץ הנה יתמעט אורו ותועלתו עד מאד [...] ואני מצדי אוכל להבטיחכם נאמנה כי אם יסופח מ"ע הצפירה אל המליץ אז לא יצליח את דרכו וסופריו אך מעטים יהיו, אשר גם מלבד זה מעטים המה מאד [...] סוף דבר: רק הצפירה יהיה מכתב עתי דרוש לחפציכם להפיץ השכלה בישראל.⁷

האזהרות לא עזרו. גזבר הוועד, ליאון רוזנטל, הודיע כי הצעת המיזוג היא סופית, והסביר לסלונסקי: "ימים רבים יעברו טרם יצא הרשיון לאור להדפיס הצפירה, וגם לא ילך לבבנו אשר טרם נבנה נתחיל להרוס, ונצא נגד מגידי החדשות דכעת ועל ידי זה יהיה פרץ בקרבנו בעת אשר נחוץ לנו להיות תואמים יחד לעבוד את עבודת ההשכלה".⁸ החברה לא הסתכנה בפגיעה בעיתון קיים ומתפתח. רוזנטל הודיע לסלונסקי ש"אחרי שמערכת המליץ החליטה זה עתה לתת מהיום והלאה הוספה מענייני ידיעות הטבע", תשמח החברה אם יקבל על עצמו את עריכתה תמורת 500 רובל בשנה.⁹ סלונסקי הסכים בליט ברירה, אך הציב תנאים שהתקבלו, כפי שנכתב בפרוטוקול משיבת הוועד שנערכה ב-14 בנובמבר 1864:

אחרי שבארו הפרופסור חוואלסון והגזבר את דבר משאם ומתנם את ה' צדרבוים וסלונסקי, ע"ד ההוספה מענייני ידיעות הטבע", החליט הוועד להציע לפני ה' צדרבוים [...] התנאי הראשי, שהחברה מתנה אותו, כי ה' סלונסקי יהיה לבדו העורך היחיד של ההוספה להמליץ

הממלכת לרבנים ב'יטומיר שבאוקראינה, משום שחשש לגורל עיתונו בוורשה וביקש להמשיך במפעלו החינוכי והמדעי בתפקידו החדש, שהשתלם גם כספית, שהרי כתב העת לא היה עבורו אלא כלי. עם זאת הוא ניסה לגייס לשם חידוש הופעת עיתונו את חברת "מרבית השכלה בישראל בארץ רוסיה", שנקראה גם "מפיצי השכלה". החברה הוקמה בבירה סנט פטרבורג ב-1863, ביוזמת הנדבנים לבית גינצבורג ובעידוד הממלכה, כדי לעודד הפצת הידיעות המדעיות והכלליות בקרב יהודי רוסיה וכך לסייע בשילובם בחברה הכללית. עם הקמת החברה קבע גזבר החברה, לאון רוזנטל, בתזכיר שכתב: "עלינו לשחרר גם את ידי מכתבי העתים בלשון עבר. עלינו להיות לעזרתם בכל אשר לאל ידנו להפיצם בישראל, כי פעולתם רבה וגדולה מאד".³ הוא התכוון להמליץ ולהכרימל שיצאו לאור בוויילנה, כי הצפירה כבר לא הייתה קיימת. אך מן התזכיר עולה החשיבות שייחסו עסקני ההשכלה לכלי התקשורת העולה – השבועון העברי. סלונסקי טען, וטיעונו התקבל על דעתם של אנשי החברה, כי יש לחדש את עיתונו המדעי כאמצעי חינוכי-השכלתי מובהק. ועד החברה החליט בינואר 1864 כי "למען הפיץ ביחוד את ידיעות הטבע והחשבון ימלא הוועד את ידי הפרופסור חוואלסון לבוא בדברים עם האדון סלונסקי לחדש את הדפסת מכתב העת הצפירה בתנאים אשר יסכים להם הוועד".⁴ המשא ומתן הסתיים בלא כלום בעיקר בגלל אי הרצון לפגוע בעיתונים הקיימים, ובעיקר בהמליץ.

נוסף על כך הייתה לסלונסקי בעיה אתית. ב'יטומיר הוא נתמנה גם לצנזור הספרות העברית ועל פי החוק, כמו גם מטעמי אתיקה, לא יכול היה לשמש עורך עיתון עברי הנתון לביקורתו. למרות זאת הוא ביקש היתר מיוחד ממשרד החינוך, במקביל להסברים לוועד כי באמצעות עיתונו המדעי אפשר יהיה לעודד גם את הספרות העברית על ידי הדפסת הספרים בהמשכים על פי דגם הרומן-פיליטון האירופי. הוא התכוון בעיקר לתרגומים: "ועל ידה נעורר לבב הסופרים והמשכילים להעתיק ספרים תחת יד הראדקציאן, אשר מעט מעט יודפסו עלי הצפירה, בלי הוצאות רבות, ואנכי אשר ידעתי את לבב העם אל הצפירה וביחוד אלה התלמודיים חובשי בתי המדרש [...] ידעתי כי אך אצא להודיע בשער קול קורא אל הצפירה, אז יתנפלו עליה החתומים וגם סופרים רבים נכבדים יצאו לעזרתי לתמוך ב".⁵ הסופרים אמנם תמכו, אך ועד "מפיצי השכלה" לא סמך על ההתנפלות המובטחת של הקוראים הפוטנציאליים. סלונסקי נאלץ להסכים לפתרון הלא צפוי שהוצע לו. לעומת הצפירה, המליץ המשיך להופיע, אך לא הצליח להגדיל את תפוצתו. גם בתום השנה השלישית לא עבר מספר חותמי המליץ את המספר אלף והוא לא נשא רווחים. גם קול המבשר שצורף כתוספת חינם לא העלה אה מספר החותמים. אר"ז החליט לפנות לחברת "מפיצי השכלה". במכתב ממאי 1864 לברון הוראץ גינצבורג, כתב:

מדוע יגרע חלק המליץ אשר לא תושיט לו החברה עזר וסעד? הן ידוע הוא כי במסירת הנפש החזקתי במה"ע היוצאים מתחת ידי, את מעט הוני אבדתי בענין רע, והקדשתי כל כוחותי ועתותי רק לעבודה הזאת, אשר אני לבדי ואין איש אתי. אני הסופר והמעתיק, הרואה חשבונות ומשגיח על הדפוס וכדומה עבודות מעיפות גו ונפש [...] קניתי לי אוהבים וגם שוטנים כנהוג, בפרט בישראל, ויש בהם קנאים החפצים לבלעני. ואם כי ידעתי למי אני עמל, ונפשי תרגיע לראות כי דברי יכו שורש ובערים רבות נוסדו בתי ספר ונעשו סדרים בעסקי הקהל ועדה, ונשרשו מדות מגונות; וידעתי כי כבר עשיתי נפשות להמליץ החושבים דבריו כאוטוריטט [...] ואשר אחזה לי כי קוראים רבים אין מספר

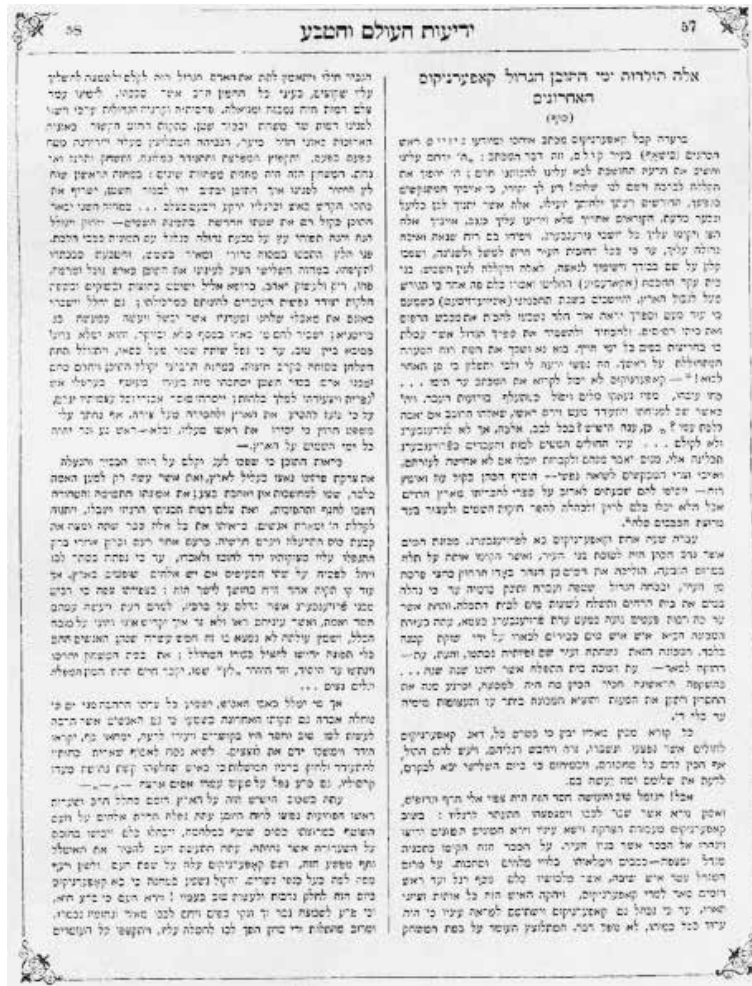

בגיליון 41 של השנה הרביעית, ב־27 באוקטובר 1864, הודיע העורך על ה"סדר החדש" בעיתון: מחציתו האחת תוקדש "לסיפורים קצרים ולשאלות שהזמן גרמן" ומחציתו השנייה לידיעת העולם והטבע "אשר נסדר ביחד" עם סלוניםמסקי. לא צויין במפורש כי סלוניםמסקי הוא עורך התוספת, והכותבים לה התבקשו לשלוח את החומר "לנו או לידידנו". בגיליון 42 הופיע המדור החדש, "ידיעות העולם והטבע", ובפתחו מאמרו של סלוניםמסקי, "מה היא ידיעת העולם והטבע?". כבר מן הגיליון הראשון היה ברור כי פרט למאמריו אין לסלוניםמסקי במה למלא את המדור. אר"ז הכניס מאמרים משלו ומאמרים אחרים בלי לשלוח אותם תחילה כמוסכם לעורך המדור. ריב פריץ, וסלוניםמסקי התלונן לפני ועד "מפצי השכלה". לאון רוזנטל תיווך בין שני העורכים וביקש מהם למלא את ההסכם. בפרוטוקול מ־26 בדצמבר 1864 נכתב: "היות כי ה' צדרבוים לא הודיע עוד במכתבו העתי כי רק ה' סלוניםמסקי הוא העורך האחד של ההוספה בידיעות הטבע וכי הסופרים השולחים את מאמריהם אל ההוספה היא יפנו בזה אל ה' סלוניםמסקי, ע"כ הוחלט לבקש את ה' צדרבוים כי ימלא מחדש בשלמות את התנאי אשר קבל

בידיעות הטבע, וע"כ יקבל עליו ה' צדרבוים לבטלי הדפיס בהוספה הזאת מאמרים טרם שיסכים עליהם ה' סלוניםמסקי, ולמטרה הזאת תהיה נדפסה ב'המליץ' הודעה כי כל החפץ להדפיס בהוספה הזאת את מאמריו, ישלחם אל ה' סלוניםמסקי.

כלומר לז'טומיר, מקום מושבו ועבודתו. "הוא יסדר את החומר לדפוס וישלח את המדור מוכן למערכת באודסה"¹⁰. תנאים אלה הקשו על עבודת מערכת סדירה, גם בגלל תנאי התחבורה והתקשורת של אותם ימים, אך נתקבלו על ידי אר"ז, ככל הנראה מתוך כוונה שלא למלאם במלואם. סלוניםמסקי ניסה להתחרט, ובמכתב מ־2 בדצמבר 1864 הוא ביקש מהוועד "כי במקום משכורתו מצד החברה בעד היותו עורך הוספה מיוחדת למכה"ע 'המליץ' בידיעות הטבע, יתן לו הוועד משען כסף להדפיס את חבורו 'סודי חכמת השעור' אשר חבר בשפת עבר". הוועד העניק לו חלק מהסכום, אך הוסיף: "כל אלה נחרץ להודיע לה' סלוניםמסקי ולהוסיף להגיד לו כי אין ביכולת הוועד לשנות ממחשבתו הקודמת בדבר הדפסת ההוספה המיוחדת בידיעות הטבע למכתב העתי 'המליץ' ושהוא, ה' סלוניםמסקי יהיה העורך אותה"¹¹.

(ב) קצר החלק הראשון מהשתרע, לדבר ולשפוט על שאלות המתחדשות לבקרים בנוגע לבית ישראל בכלל ולנו ברוסיה, אשר אליהם תערוג נפש רבים. וכבר שמענו תואנות משכילים כי חדל המליץ להוציא משפט בלא משוא פנים על כל דבר נפל בישראל. כן אין מקום לדברים מועילים אחרים, כתולדות גדולים, ביקורת, מחקרים נחמדים באגדה ומדרש וכדומה ענינים השייכים למ"ע יותר גם מחכמת הטבע. אי לכך לא נבוש כיום להודיע כי לא טובה היתה העצה הזאת ונשוב אל דרכנו כמלפנים לבלי שים עלינו לחוק דווקא למלאות חצי גליון ידיעות העולם והטבע, רק כמה תמצא ידנו להביא מאמרים מזוקקים שבעתים... והוא מבטיח בהמשך חוברת מיוחדת בנושאים אלה פעם או פעמיים בחודש.

חלקו השני של הטיעון מבטא את תפיסתו העקרונית של אר"ז על תכני העיתונות העברית. עיתונו עסק בעיקר באקטואליה ובפרשנות בעלות משמעות ציבורית מיידית. הוא טבע כאן רשמית את הקו שבו דבק: "להוציא משפט בלא משוא פנים על כל דבר נפל בישראל", כלומר עיתונות חוקרת ו"שופטת" בצד היבט ה"פנאי" של ההשכלה – עניינים המנעימים את זמנו של הקורא בלי להקשות עליו יתר על המידה. יש

אחרי אשר ניסונו זה כארבעה ירחים לחלק את המליץ לשניים [...] הורנו הנסיון כי לא טובה היתה העצה היעוצה לנו מיושבי שבת תחכמוני בועד חברת מפיצי השכלה בין ישראל ברוסיה, מפני כמה טעמים:

- (א) אין באפשרותי למלאות בכל שבוע חצי גליון דברים מזוכמים ומחכימים באשר היה עם לבבי, כי מעטים הסוברים המבינים חכמת הטבע וידם מושלת גם בשפת עבר כהמשכיל חז"ס, וידידנו זה ההל להתאונן תיכף אחרי קבלו את המעמסה על שכמו, כי כבד עליו לפקח על משמרת כהונתו בבית המדרש לרבנים וגם לכתוב מאמרים מושכלים ועוד לעבוד על מאמרים של סופרים, שלא שימשו בחכמה ויעתיקו מכלי הבין, ובכלל אין שום תועלת עצמית ממאמרים מועתקים ומורכבים מבלי אל כלי, כי רובם אינם מובנים לאיש ואחרים אינם מסוגלים לנשמת היהודי [...] וגם עלינו כבדה לבקר אחרי זמני אחרים בענינים שצריכים עיון יותר, וע"כ נעים היה לנו כאשר לקח המכשלה הזאת עליו החכם חז"ס. ולבסוף נלחצנו להעמיס עלינו לתקן מאמרים של אחרים שלא ירד החכם חז"ס לעומקם ולא שפט על סגנון לשונם, רק אל תוכן הענין ככלל. וראינו גם את עצמנו מחוייבים לכתוב מאמרים, למען מלאות חוק השבוע, ותחת אשר אמרנו להקל עולנו – עוד הכבדנוהו.

לאור שוב רק ב-8 ביולי 1874 כברלין וציין שוב "שנה ראשונה".
לוורשה הוא חזר ב-1875.

התחרות בין שני השבועונים הלכה וגברה ונמשכה ביתר שאת
כאשר שניהם אימצו קצב הופעה יומי בעקבות ייסוד היומון העברי
הראשון, היום, בפטרבורג בשנת 1886.¹⁶
המשורר הלאומי חיים נחמן ביאליק פירש בדרכו את ההבדל
שבז'נר העיתונאי בין שני עיתוני ההשכלה הגדולים, במאמרו הידוע
"המליץ והצפירה וצבע הנייר":

הרושם הראשון העז ביותר שעשו עלי שני מכתבי העתים בא לי, כמובן
מאליו, מתוך הצבע, מתוך צבע הנייר שלהם. הנייר של "המליץ" היה
לבן מעין צהוב, ושל "הצפירה" לבן מעין כחלחל. והוא שקבע את
יחסי לשניהם מיד ולחלוטין. כך נקלטו במוחי ברגע הראשון, וכך
נשאר במוחי עד היום עיקר מדינת ממשלתו של "המליץ" היתה היהדות
הפנימית, הפנימית שבפנימית [...] "הצפירה" לעומתו נטלה לעצמה את
החלק של "מילות העולם": את "המדע" ואת הפוליטיקה וכדומה [...]
הראשון היה לבי גס בו קצת. שלך שלי שלי. השני היה מטיל עלי
קצת אימה ומצנן את חומי שלי שלי, ושליך שלי.¹⁷

"עתון צהוב" מול "עתון כחול" או, אם תרצו, מדיום "חם" ומדיום
"קר". הקורא העברי היה זקוק לשניהם.

הערות

- 1 ג' סוקולוב, אישים, ירושלים 1958, עמ' 137.
- 2 הועתק בידי ש"ל ציטרון, "רשימות לתולדות העתונות העברית: הצפירה",
העולם, 49, 1928, עמ' 946.
- 3 י"ל רוזנטל, תולדות חברת מרבי השכלה בישראל בארץ רוסיה, סנט
פטרבורג 1885, כרכים, כרך 2: עמ' 5 (להלן: רוזנטל, תולדות).
- 4 שם, כרך 1, עמ' 310.
- 5 שם, כרך 2, עמ' 7.
- 6 ש"ל ציטרון, "רשימות לתולדות העיתונות העברית: המליץ", העולם, 19,
1913, עמ' 13.
- 7 רוזנטל, תולדות, כרך 2: עמ' 37-38.
- 8 שם, עמ' 44.
- 9 שם, כרך 2, עמ' 11.
- 10 שם, כרך 1, עמ' 3.
- 11 שם, עמ' 14.
- 12 שם, עמ' 15.
- 13 ש' ברנשטיין, "חיים זליג סלונמסקי ואלכסנדר הלוי צדרבוים", ספר היובל
של הצפירה, ורשה 1912, עמ' 83 (להלן: ספר היובל של הצפירה).
- 14 רוזנטל, תולדות, כרך 1, עמ' 19.
- 15 שם, עמ' 20.
- 16 ראו למשל ג' קוץ, "חדש מלא ישן: על ההתנגדות להוצאת עיתון יומי
בעברית", קשר, 32, 2002, עמ' 97-99.
- 17 ספר היובל של הצפירה, עמ' 40-46.

כאן גם דוגמה להתנגשות בין עיתונות אקטואלית לעיתונות "מתמחה".
מקום הנושאים שאינם חדשותיים במוסף, אך לא על חשבון האקטואליה.
מעל לכל מצביעה הפרשה על חשיבות הגורם האישי בעיתונות זו של
"איש אחד", כש"אישיות" העיתון היא במידה רבה גם זו של עורכו.
הטיעונים לא התקבלו על דעתה של חברת "מפיצי השכלה",
שראתה עצמה נפגעת מכמה פסקאות בהסבר זה, והעזרה הכספית
להמליץ פסקה.

מפרוטוקול ישיבה שנערכה ב-2 בינואר 1865 עולה כי מדובר
בהחלטה חד צדדית שהתקבלה לבקשתו של סלונמסקי תוך העלאת
האופציה לחידוש הצפירה:

החבר הנכבד ה' סלונמסקי מודיע להועד, כי יען שעורך "המליץ" איננו
ממלא את התנאי אשר קבל עליו ביחס הדבר שהערכת מאמרי ההוספה
המיוחדת בידיעות הטבע תהיה ביד ה' סלונמסקי לבדו ולא יתערב
אחר בה, ע"כ מושך הוא את ידו לגמרי מהערכת ההוספה היא. לכן
חרף הועד לבטל את כל החלטותיו אשר החליט בדבר הזה במועצותיו
הקודמות ולהציע לפני ה' סלונמסקי, אולי יסכים להוציא לאור
בז'יטומיר מכתב עתי מיוחד בשם "הצפירה", ואם יסכים על הדבר
הזה, לבקשהו להודיע להועד מחדש את תנאיו בדבר הזה, ולהודיע
לעורך "המליץ", כי עפ"י הסבה הנזכרת נאלץ הועד למורת רוחו לחדול
מהדבר ולבקשהו לשלוח חשבון מהחוברות אשר הדפיס מהאותיות
הסדורות אשר כבר בההוספה בידיעות הטבע ולשלם לו.¹⁴

ב-17 במאוס 1865 ענה הוועד להצעות חדשות של צדרבוים: "ה'
צדרבוים הציע במכתבו לפני הוועד תנאים חדשים בדבר הדפסת הוספה
מיוחדת ל'המליץ' בידיעות הטבע תחת הערכתו. נחלט: להודיע לה'
צדרבוים כי אין הוועד יכול לכנסו עמו בדברים עוד בענין הזה, יען כי
כבר בא בדברים עם ה' סלונמסקי להוציא מכה"ע 'הצפירה' לתכלית
הדבר הזה".¹⁵ אר"ז העדיף ויתור על התמיכה על פני איבוד אישיות
עיתונו, אך למרות זאת המשיך לשבח את פעולות החברה לעתים קרובות.
לאחר מעבר המליץ מאודסה לסנט פטרבורג ב-5 בינואר 1871, מיתן
צדרבוים במקצת את אופיו הלוחמני של עיתונו. הדי המאבק הסוער בין
המשכילים, ובראשם י"ל גורדון ומ"ל לילינבלום, לרבנים שכחו זמנית
בדפיו והוא לקח, כמו סלונמסקי בשעתו, בלי להניד עפעף, את המענק
של 500 רובל של חברת 'מפיצי השכלה' בתמורה להתגייסות להנחלת
מדעי הטבע בעברית. עריכת המדור נמסרה לצבי הכהן רבינוביץ', ובסוף
גיליון 3, במדור "תיבת נוח", כתב אר"ז בתשובה לאחד הקוראים כי
"חוק שמנו לנו מיום צאת המליץ בפטרבורג לא יוסיף להכניס ראשו
בפלפולים שאין כדאי לאבד עליהם זמן עם אנשים אשר ערלה אזנם
לשמוע". אך עד מהרה הוא ביסס את מעמדו בבירה ובעולם העיתונות
העברית והחוש הציבורי המפותח של המליץ גבר על הכול.
הצפירה לא הופיע בז'יטומיר למרות התכניות, בגלל ניגוד
האינטרסים בין תפקידו של סלונמסקי כצנזור וכמו"ל. הוא יצא